

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
VII Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 21 квітня 2020 року)

Суми
2020

*УЛЬКО Є. С., МУРАШКО К. О.
студентки ННІ права СумДУ
(наук. керівник: д.і.н., проф. С. І. Дегтярьов)*

До питання про становище українських земель після Першої світової війни

Остання фаза Першої світової війни та перші повоєнні роки були для України надзвичайно важкими. У цей час тут відбувалися складні політичні процеси. Поставала українська державність, спроби зберегти яку виявилися невдалими. І велику роль у цьому відігравали не лише внутрішні чинники, але й повоєнна ситуація у світі та Європі, складні суспільно-політичні процеси на міжнародному рівні. Ціла низка існуючих і новостворених європейських держав, які виявилися союзниками Антанти – переможниці у війні, претендували на ті чи інші українські території. Це стало складним випробуванням для України на міжнародній арені.

Нині Україна знаходиться також у складній ситуації, являючи собою об'єкт для територіальних зазіхань деяких сусідніх держав. У цьому контексті вивчення складних відносин між різними державами, що склалися після Першої світової війни, є актуальним у сучасних реаліях міжнародних відносин. Тим більше, що саме цей історичний досвід є одним із засобів антиукраїнських політичних маніпуляцій, яким необхідно вміти ефективно протистояти.

Хронологічно робота охоплює період з 1918 року до початку 1920-х років. Саме в цей період відбувалася найактивніша фаза перерозподілу територій повоєнної Європи. З'являлися нові держави або змінювалися кордони старих. Тоді ж і доля значної частини українських етнічних земель була

остаточно вирішена на міжнародному рівні. Цілі регіони відійшли до складу Румунії, Польщі, Чехословаччини тощо.

Питання українських земель окресленого періоду як об'єкту територіальних інтересів інших європейських держав вивчали українські і зарубіжні вчені, присвячуючи цій проблемі свої роботи безпосередньо або торкаючись її лише побіжно. Ще у 1920-х роках проблему вивчав американський науковець Ч. Кларк [11; 12]. Серед сучасних дослідників можна виділити праці молдавського вченого С. Назарії [6], українських Я. Попенка [8], І. Мацелюха [5], Н. Романишин, О. Шкуратенко [9], М. Гедіна [2], С. Дегтярьова, В. Завгородньої [3; 4; 13; 14] та багатьох інших.

Північна Буковина. Після завершення Першої Світової війни уряд Румунії здійснив низку заходів з метою юридичного обґрунтування територіальних претензій на етнічні українські землі, зокрема на Буковину. Створений у Яссах «Комітет буковинських емігрантів» був передислокований румунським урядом у Чернівці, потім на терміновому засіданні 25 листопада 1918 р. до складу «Румунської національної ради» було кооптовано відразу увесь Комітет у складі 54 чоловік. Після кооптації «національна рада» ухвалила рішення скликати 28 листопада 1918 р. т.зв. «Конгрес буковинського народу», що склався виключно з румунів. На цьому зібранні було сфабриковане рішення про об'єднання Буковини з Румунією. Згодом Декрет про це підписав румунський король.

Таке насильство над місцевим українським населенням не могло лишитися без уваги місцевих мешканців. Держави Антанти стосовно до українців знехтували правом національного самовизначення й при укладенні мирних договорів з переможеними у Першій світовій війні Австрією, Угорщиною та Туреччиною визнали де-юре етнічні українські землі частиною королівської Румунії. Відповідно до статей Сен-Жерменського мирного договору (вересень 1919 р.) Австрія

відмовилася від частини буковинської території, що межувала з Румунією (Південна Буковина). Тоді ж держави Антанти визнали окупацію Мараморощини, а декрет про перехід Буковини до Румунії було ратифіковано палатою і сенатом [10].

Бессарабія. Після завершення Першої світової війни навколо Бессарабії точилися дипломатичні суперечки, що породили виникнення так званого «Бессарабського питання». Французи намагалися заспокоїти румунську делегацію, переконати у тому, «що не варто протиставляти себе політиці Антанти». Але румунська дипломатія продовжувала неухильно відстоювати свої права на створення «Великої Румунії» з приєднаних територій. І. Брегіану відзначав, що найкращою гарантією міжнародної безпеки є ефективна окупація Бессарабії та Південної Добруджі [8, с. 2].

Вже у березні 1919 року Верховна Рада Антанти в формі ультиматуму зажадала від угорського уряду згоди на визнання окупації її територій Румунією і Чехословаччиною. Це викликало численні непорозуміння між Румунією та Угорщиною. Румунія, яку підтримувала Антанта, допомогла придушити повстання в Угорщині, за що отримала всі свої територіальні надбання, які юридично були закріплені в Сен-Жерменському, Нейїському та Тріанонському договорах. У 1920 році Англія, Франція, Італія та Японія підписали конвенцію про визнання приєднання Бессарабії до Румунії (Бессарабський протокол) [1].

Закарпаття. Міжнародно-правовою основою входження українського Закарпаття до складу Чехословаччини була Паризька конференція, у ході якої 10 жовтня 1919 року підписано Сен-Жерменський мирний договір. Державно-правовий статус закріплювався 10 і 13 статтями вище вказаного документа. Відповідно до його змісту, Підкарпатська Русь визнавалася автономною у складі Чехословацької республіки. Остання зобов'язувалася у межах кордонів, визначених

міжнародною спільнотою, забезпечити відповідну автономію та гарантувати найширші права на самоврядування, які б не суперечили цілісності метрополії [5].

Включення Закарпаття до складу Чехословаччини стало важливим стратегічним кроком. Завдяки Закарпаттю Чехословаччина відкрила для себе можливості отримати спільний кордон з Румунією.

Свої претензії на ці території висловила і українська делегація, що також була присутньою в Парижі. Українцями була направлена нота, в якій висловлювався протест проти відокремлення від України територій Закарпаття разом із Земліном та частиною Спишу (Словаччина). Аргументували це тим, що вказані землі колись були частиною Галицько-Волинської держави і це є бажанням місцевого населення. Площа Закарпаття приєднаного до Чехословаччини становила близько 13000 кв. км із населенням більше 600 тис. осіб [9]

Галичина та інші землі. За підсумками Паризької мирної конференції 1919 року Східна Галичина була тимчасово окупована Польщею. Згідно з умовами Ризького миру (1923 р.) до Польщі відійшли Західна Волинь, Полісся, Холмщина, Підляшшя. Офіційно ж підтверджено входження Галичини було рішенням Ради послів великих держав – у 1923 році вона закріплена за Польщею. Таким чином територія краю поділилася на 3 воєводства: Львівське, Тернопільське і Станіславське. На території Західної Волині та Західного Полісся були утворені Волинське та Поліське воєводства. Холмщина і Підляшшя увійшли до складу Люблінського воєводства [7].

Отже, українські землі після Першої Світової війни опинилися в складі інших держав на підставі міжнародних договорів Версальсько-Вашингтонської системи. Уряди деяких країн намагалися інкорпорувати землі військовим шляхом, не дочекавшись офіційних договорів. Часто це їм вдавалося. Проте

частіше ці випадки завершувалися офіційним визнанням їхніх «територіальних надбань».

1. Всесвітня історія – Новітній період (1914-1939 рр.) параграф 27 «Румунія». Режим доступу: <https://geomap.com.ua/uk-wh10/1274.html> (дата звернення 21.03.2020).

2. Гедін М. Українсько-румунські відносини напередодні та в період гетьманування Павла Скоропадського // Вісник КНЛУ. Серія: Історія, економіка, філософія. Вип.17. 2012. С.107-115.

3. Дегтярьов С.І., Завгородня В.М. До історіографії питання про українсько-румунські дипломатичні і торговельно-економічні відносини у 1918 р. // Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи: матер. VI Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 19 квітня 2019 р.). Суми: Сумський державний університет, 2019. С. 43-49.

4. Дегтярев С.И., Завгородня В.Н. Украинско-румынские дипломатические и торгово-экономические отношения на фоне Бессарабской проблемы в 1918 г. // Русин. 2019. №55. С.169-191.

5. Мацелюх І. Правовий статус українського Закарпаття за Конституційною хартією Чехословацької Республіки // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. №5. С. 5-8

6. Назария С.М. Аннексия Бессарабии Румынией с позиций международного права и отношение к этому жителей края // Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова. № 2, 2013. С. 45-48.

7. Особливості розвитку західноукраїнських земель у міжвоєнний період. URL: http://studies.in.ua/histor_ukr/1115-tema-v-ukrayinsk-zeml-v-mzhvoyenniy-perod-1921-1939-rr-2.html (дата звернення 22.03.2020).

8. Попенко Я. «Бессарабське питання» на Паризькій мирній конференції (осінь-зима 1919 р.) // Схід. 2018. №4. С.56-60.

9. Романишин Н., Шкуратенко О. Державно-правовий статус Закарпаття у міжвоєнний період // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2018. Вип. 21. С. 40-50.

10. Румунія та Угорщина у міжвоєнний період. URL: <https://history.vn.ua/pidruchniki/world-history-10-class-2018-ladichenko/15.php> (дата звернення 19.03.2020).

11. Clark Charles Upson. The Ukraine Encroaches // Bessarabia: Russia and Roumania on the Black Sea. New York, 1927. – URL: http://depts.washington.edu/cartah/text_archive/clark/bc_16.shtml

12. Clark Charles Upson. Anarchy In Bessarabia // Bessarabia: Russia and Roumania on the Black Sea. New York, 1927. – URL: http://depts.washington.edu/cartah/text_archive/clark/bc_19.shtml#bc_19

13. Degtyarev S., Zavorodnia V., Polyakova L. Ukraine – the Entente Relations in 1917–1918: The Choice not Taken // Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. 11. 2019: 405-418.

14. Degtyarev S., Zavorodnia V. The Bessarabian Question in 1917–1918: the Relations of Romania, Bessarabia and Ukraine // Bylye Gody. 2018. Vol. 48, Is. 2. Pp.872-879.